

Gårdsnytt nr 1 / 2016

Enebybergs Gårds Förening

Innehåll

<i>Kalendarium</i>	1
<i>Föreningens ordförande</i>	2
<i>Engagera dig i Enebybergs Gårds Förening</i>	2
<i>Verksamheten 2015</i>	3
<i>Kallelse till årsmöte med Enebybergs Gårds Förening</i>	4
<i>Fullsatt julgransplundring på Enebybergs gård</i>	4
<i>Välkomna till Enebybergs Gårds Förening!</i>	5
<i>Medlemsavgift för 2016</i>	6
<i>Skattetrycket i Eneby och Enebyberg</i>	6
<i>Enebybergs-Biografen 100 år</i>	7

Kalendarium

Tisdagen den 15 mars

Föreningens årsmöte kl. 19.00 – 19.30, Kaffeservering 19.30, SLO:s historia 20.00 – Gert Ekström och Lars Johnsson. Stockholms Läns Omnibus AB var namnet på Roslagens största privata bussföretag mellan 1923 och 1959, med verksamhet från Stockholm till Öregrund. Under en lång period var SLO största arbetsplatsen i Enebyberg.

Tisdagen den 12 april

Besök på Djursholms slott – säte för delar av kommunens förvaltningar Inger Ström Billing visar oss slottet och berättar om släkten Banér. Samling i receptionen Djursholms slott kl. 19.00

Söndagen den 17 april

Filmeftermiddag med Martin Voss Schrader som visar avsnitt från ett tiotal filmer som visats på Enebybergs bio under 1930-60-talen Kaffeservering, utställning Start kl. 15.00, se affischering och hemsidan för mer information.

Tisdagen den 17 maj

Vandring i ett gammalt nöjescentrum Anita Andersson och Lars Johnsson berättar om området kring Enebybergs bio, om bion, Folkets Hus, kaféet, EIFs idrottsplats på Getbetet, dansbanan m.m. Samling vid hörnet Gethagsvägen-Österängsvägen kl. 19.00

Tisdagen den 24 maj

Funktionärskväll För föreningens tidningsutdelare och andra som på olika sätt medverkat och hjälpt till i föreningens verksamhet

Föreningens ordförande

Kära vänner - enebybergsbor, alla medlemmar i vår förening och ni som ännu inte hunnit bli det!

Vår förenings ändamål är att i samarbete med Danderyds kommun främja Enebybergs gårds möjligheter att vara en samlingsplats för olika kulturella aktiviteter särskilt för de boende i Enebyberg. Föreningen skall verka för att bevara det kulturella arvet inom hembygden och fördjupa den sociala gemenskapen mellan invånarna i Danderyd.

En fjärdedel av de boende i Enebyberg är medlemmar i vår förening. Det är den högsta andelen bland Danderyds hembygdsföreningar.

Enebybergs gård hade på 1970-talet vanvårdats under en följd av år och hotades av rivning. Enebybergsborna reagerade kraftfullt mot planerna. Kommunen beslöt då att i stället rusta upp herrgården som var den lokala utgångspunkten för tillkomsten av Enebybergs Villastad i början av förra seklet.

År 1979 återinvigdes gården och samtidigt skapade eldsjälarna bakom räddningen av gården Enebybergs Gårds Förening.

Nyinflyttade i vår villastad vill naturligtvis veta mer om sin hemtrakt och omgivning inte bara som det är nu utan också hur det varit tidigare och hur det blev som det är. För dem som bott en tid i Enebyberg är det roligt att kunna berätta för barn och bekanta om samhällets historia och utveckling. Då är föreningens skrifter och program en ovärderlig tillgång.

Enebybergs gård har blivit en omtyckt samlingsplats, inte minst genom vår förenings många arrangemang. Föreningen har utvecklats och vuxit till Danderyds relativt största hem-

bygdsförening med en omfattande programverksamhet. Under 2015 genomfördes närmare ett 20-tal programaktiviteter, däribland föreningens bidrag till Kulturbiennalen i Danderyd.

Föreningen har samlat en omfattande dokumentation om Villastaden Enebybergs historiska bakgrund, tillkomst och utveckling. Föreningen bedriver också ett omfattande lokalhistoriskt arbete och ger ut skrifter med enebybergiana.

När Enebyberg 2007 firade 100 år som villastad höll föreningen i jubileums-arrangemangen. Föreningen genomförde under året sju välbesökta seminarier om olika aspekter på Villastaden Enebybergs tillkomst och utveckling och som presenterades i en särskild jubileumsskrift.

Glädjande nog är det lokalhistoriska intresset stort. Föreningen genomför därför fortlöpande program med temat enebybergshistoria. Ett inslag om utvecklingen av skatter i Eneby och senare Enebyberg finns i detta nummer av vår medlemstidning. Det är en sammanfattning av ett välbesökt föredrag på Enebybergs gård under hösten 2015.

Gårdens historia är också på flera sätt Enebybergs historia. Ni är alla välkomna att ta del av den historien. Medverka också till att säkerställa att Enebybergs gård får fortsätta att vara en samlingsplats för oss enebybergsbor genom att vara medlemmar i vår förening.

Vi önskar er alla en god fortsättning på 2016 och hälsar er välkomna till föreningens verksamhet!

Jan Olof Carlsson

Engagera dig i Enebybergs Gårds Förening

Föreningens valberedning söker dig som vill medverka i föreningens verksamhet. Det kan innebära att ingå i föreningens styrelse eller på annat sätt vara engagerad i våra aktiviteter. All medverkan är värdefull. Kanske är det så att du i stället kan ge oss en vink om någon som du tror är intresserad och lämplig att på något sätt arbeta för föreningen. Kontakta oss i valberedningen.

Nils Sporrong, Nils.sporrong@globalnet.net
Inger Strömbom, Inger.strombom@kristdemokraterna.se
Peter Haas, haas.j.peter@gmail.com

Verksamheten 2015

Vid årsmötet den 8 mars kommer verksamhetsberättelsen för 2015 att behandlas. Föreningen verkar – med stadgarnas formulering – för att bevara det kulturella arvet inom hembygden och fördjupa den sociala gemenskapen mellan invånarna i Danderyd.

Det i särklass deltagarmässigt största programmet är det traditionella midsommarfirandet på Enebybergs gård. Då kommer barn och vuxna på morgonen för att tillsammans klä och resa midsommarstången. På eftermiddagen kommer Danderyds folkdanslag och så är festen i gång. I år kännetecknades firandet av paraplyernas blomstrande färgprakt.

Nytt för året var julgransplundring på Enebybergs gård med dragspelare, de traditionella juldanserna, att klä av och kasta ut granen och till sist godispåse av tomten innan man gick hem. Arrangemanget blev fort fulltecknat och någon sa att det var en kulturgärning eftersom flera barn aldrig hade upplevt julgransplundring tidigare.

Föreningen var engagerad i Kulturbienalen i Danderyd 2015 – Kulturen tar plats. Dagarna 2 – 11 oktober var fyllda av olika program där Enebybergs Gårds Förening medverkade med två program. Ett program på Enebybergs gård ”Svensk dryck – det finns mer än du tror” då enebybergaren, vinkännaren och restauratören Jens Dolk kåserade och demonstrerade svenska drycker från olika delar av Sverige. Tillsammans med Enebybergsbibliotekets Vänner genomfördes programmet ”Stig Dagerman – ett minnesprogram”. Detta program blev tillsammans med avslutningsdagens festkonserter i regi av Svenska kyrkan i Danderyd det i särklass mest uppskattade programmet under bienalen. Efter start i Stig Dagermans park med ljuständning och diktläsning fortsatte programmet på Träffpunkten då Lo Dagerman talade om sina föräldrar under rubriken ”Anita Björk och Stig Dagerman – ett konstnärsäktenskap”. Det blev en unik berättelse då Lo illustrerade sitt framförande med dokument, brev, vykort och privata fotografier, som aldrig tidigare visats offentligt.

Totalt under året genomförde föreningen 18 programaktiviteter. På gården hölls föredrag kring Enebybergs historia eller andra intressanta ämnen där någon av våra medlemmar haft

specialkunskap att dela med sig av. Det har handlat om ”Bönder, jordskatter och andra pålagor i Eneby by”, om Rosenthalporcelain ”Das weisse Gold” och om broderier. Enebybergs elever i åk 3 var inbjudna tillsammans med sina lärare. De fick förutom lektion om Enebybergs utveckling en historisk rundvandring i området, leta spökpår i huset och serverades saft och bulle.

En guidad visning av Täby kyrka med dess fantastiska Albertus Pictor-målningar samlade en stor grupp intresserade deltagare.

Kulturarvsdagen är ett arrangemang över hela Europa i september. Årets tema var ”Människors värv och verk – en resa i industri- och teknikhistoria”. I Danderyd brukar de fyra hembygdsföreningarna göra ett gemensamt arrangemang. I år blev det ett besök på Mörby verkstäder då vi fick höra om 130-årig järnvägshistoria under rubriken ”Roslagsbanan – en framsynt investering”.

Första maj brukar Enebyberg få konsert på Eneby torg av Danderyds Blåsorkester som hälsar våren välkommen. Där var vår förening med i år med ett infobord och tipsfrågor om Enebyberg, torget och orkestern.

Föreningens program annonseras i medlemsbladet Gårdsnytt, på hemsidan och med affischer på 13 olika anslagstavlor i Enebyberg. De uppskattade affischerna görs av Jan Peter Zetterström. Gårdsnytt har utkommit med fyra nummer. Ett nummer delas ut till samtliga hushåll i Enebyberg. Under biennalveckan och ytterligare två veckor fanns utställningen ”Enebybergs tillkomst och utveckling som villasamhälle” i biblioteket på Träffpunkten.

En trädgårdsvandring genomfördes under året då Gösta Malmengård visade sin trädgård vid Villa Solborg och berättade främst om sina över femtio olika rhododendronarter.

Under 2016 räknar vi med fortsatt verksamhet på och runt Enebybergs gård, fler vandringar både i samhället och till intressanta trädgårdar i Enebyberg, program kring film särskilt med anledning av att Enebybergs bio startade 1916. Välkomna!

Anita Andersson

Kallelse till årsmöte med Enebybergs Gårds Förening

Styrelsen för Enebybergs Gårds Förening kallar härmed medlemmarna till stadseenligt årsmöte (föreningsmöte)

tisdagen den 15 mars 2015 klockan 19:00-19:30 på Enebybergs gård

Efter årsmötet serveras kaffe med bröd

Årsmöteshandlingarna kommer att finnas tillgängliga för föreningens medlemmar dels vid årsmötet, dels från och med den 1 mars 2016 hos följande ledamöter av föreningens styrelse

Jan Olof Carlsson
Fenixvägen 5
Tel. 758 50 07

Jan Löfgren
Slångränd 13
Tel 758 77 84

Omkring **klockan 20** börjar **kvällens öppna program** till vilket alla är välkomna, en berättelse om

Stockholms läns Omnibussaktiebolag SLO
ett av Sveriges största kollektivtrafikföretag
skapat av entreprenören Ernst Kihlberg som också skapade
Villastaden Enebyberg

Gert Ekström, pensionerad intendent vid Tekniska Muséet och Lars Johnsson, enebybergsbo och tidigare anställd på SLO, berättar och visar bilder.

Fullsatt julgransplundring på Enebybergs gård

Årets julgransplundring återigen fullsatt med glada och förväntansfulla barn och föräldrar, och flera far- och morföräldrar.

Rolig och uppskattad lekledare med dragspel var även i år Per-Eric Eriksson. Stort tack! Den lustiga ramsan som det dansades till och deltagarna försökte sjunga hade ingen annan än vår energiska lekledare hört förut. Så här var den:

Det gläder mig av hjärtans grund att femton skraddare väger ett pund med sax och vax och nål och trå och syringen på.

En sakupplysning – skraddare använder inte fingerborg utan för grövre tyg en fingerring och fingrets sida.

Barnens föräldrar uttryckte sin tacksamhet över att barnen fått del av en svensk jultradition. Stort tack också till vår tidigare styrelseledamot Monika Wall som generöst hembakat det rikliga och goda kaffebrödet. Inga E-tillsatser där inte!

Tack också till *COOP Extra på Enebyängen* som bidrog med godispåsar och ballonger till barnen och till *Plantagen* som skänkte oss en vacker Kungsgran för barnen att dansa kring. Välkomna alla barn och föräldrar och far- och morföräldrar nästa år vid samma tid!

Jan Olof Carlsson

Foto: Jan Löfgren

Foto: Jan Olof Carlsson

Foto: Jan Löfgren

Välkomna till Enebybergs Gårds Förening!

Detta **Gårdsnytt** är årets första nummer av Enebybergs Gårds Förenings medlemstidning. Den kommer ut med fyra nummer per år varav det första delas ut till alla hushåll i Enebyberg. I tidningen för vi in bl. a artiklar om enebybergshistoria och bilder ur vårt arkiv. Du kan också läsa om kommande program och om redan genomförd verksamhet. Vi hoppas med detta nummer ha väckt ditt och din familjs intresse för föreningens verksamhet genom de glimtar av aktiviteter som ett nummer av tidningen kan ge.

Enebyberg är ett relativt ungt samhälle som existerat i drygt 100 år. Alla aspekter av dess historia, nutid och framtid är det självklara navet för vår verksamhet. Detta motsäger inte att ämnen med annat innehåll än Enebyberg behandlas. Genom att föreningen är remissorgan för Danderyds kommun kan du som medlem även påverka aktuella lokala samhällspolitiska frågor. Som medlem kan du också själv föreslå ämnen som kan vara intressanta för medlemmarna i föreningen och för övriga Enebybergsbor.

Om du tycker att Gårdsnytt ger en bild av en verksamhet som verkar intressant hoppas vi att du och din familj vill vara medlemmar i vår förening. Det är enkelt – använd inbetalningskortet som finns inbladat i detta nummer av tidningen. Vi hälsar dig och er med glädje välkomna som medlemmar i Enebybergs Gårds Förening och till våra program.

Medlemsavgift för 2016

Med detta nummer av Gårdsnytt bifogas Bankgirots inbetalningskort för år 2016. Medlemsavgiften är 100 kr för familj och 75 kr för enskild medlem per år. Använder ni inbetalningskortet glöm inte att ange namn och gatuadress. Ange gärna också er e-postadress på betalningen så att vi ge kan er information även via mejl. Har ni betalt medlemsavgiften i förväg under november, december och januari kan ni bortse från denna påminnelse.

Skattetrycket i Eneby och Enebyberg

I höstas höll Gunilla Peterson, historiker och ledamot av styrelsen för Enebybergs Gårds Förening, ett uppskattat föredrag om skatter och andra pålagor i Eneby. Gårdsnytt har bett henne göra en sammanfattning av sitt föredrag.

Uppfinningsrikedomen när det gäller att beskatta befolkningen har varit stor alltsedan medeltiden. Nedan behandlas endast grundskatter, men det bör betonas att rote-ring, sockenskatter, personliga skatter och kronotonde kunde vara ytterst betungande. Grundskatten var den tyngsta pålagan och den drabbade endast jordbruksfastigheter. Omfattningen bestämdes av jordnaturen av vilka det fanns tre: skatte-, krono- och frälsejord. I Eneby fanns endast ett mantal skattejord och ½ mantal frälsejord. I det förra fallet betalade bonden sin skatt eller ränta till kronan och frälsebonden eller landbonden till en adelsman. Mantalet kan betraktas som ett grovt produktionsmått på jordbrukets potentiella avkastning och bestämde beskattningens storlek.

Räntan bestod dels av penningar, dels av ett stort antal naturprodukter eller dagsverken. Skattehemmanets ränta bestod av inte mindre än 13 olika persedlar utöver pengar. År 1588 donerade staten skattehemmanets räntor till Djursholm under släkten Banér. Bondens status förändrades och han blev skattefrälsebonde som fortsättningsvis betalade räntan till Djursholm dock utan förlorad äganderätt. I samband med avsöndringen passade slottsägaren på att höja uttaxeringen.

En rad tvister mellan slottsägare och bonde ledde till domstolsförhandlingar som slottet förlorade. Dåvarande ägaren av Djursholm Margaret Sparre lät sig inte nedslås utan

sökte nya utvägar. Framgångarna blev stora då hon upptäckte att bonden drev ett oskiftat dödsbo, vilket inspirerade henne att kontakta samtliga dödsbodelägare. De köptes ut och slottsfrun blev ägare till inte mindre än nio av femton öresland. En tröst för bonden var att han lyckades behålla den bästa odlingsjorden.

Under andra hälften av 1600-talet pågick reduktionen som syftade till att återföra donerad och bortskänkt ränta. År 1683 blev skattefrälsejorden i Eneby åter skattejord. Tvisterna upphörde dock inte och turerna var många och invecklade. Vid ett tillfälle försökte ägaren av Djursholm sälja hela Eneby, men skattebonden agerade kraftfullt i domstolen som bekräftade dennes ägande. Tvister pågick under nästan 100 år och inte förrän 1806 nåddes en slutgiltig förlikning.

Frälsehemmanet var mest en förlustaffär för Djursholm, periodvis helt förfallet och under 1700-talets missväxtår öde. Under reduktionen omvandlades Enebys frälsehemman år 1735 till ett kronohemman och blev augment under Ella rusthåll, vilket innebar att räntan levererades direkt till rusthållet. Släkten Banér hade då förlorat allt ägande i Eneby.

År 1855 förenklades grundskatterna. Taxeringen i Eneby bestod då av endast tre persedlar (korn, råg och smör) utöver penningarna. Grundskatternas avskaffande diskuteras under hela 1800-talet. Bönderna ansåg dem orättvisa eftersom de endast gällde jordbruksfastigheter. En kompromiss nåddes 1902 då bönderna underkastades allmän värnplikt i utbyte mot att grundskatterna avskaffades.

Gunilla Peterson

Enebybergs-Biografen 100 år

Omkring 1905 byggdes de första biograflokaler i Sverige som ritats för sitt ändamål. Pionjärtidens biografägare var ofta småföretagare - köpmän, hantverkare - som startade biografverksamhet som bisyssla. Biografen blev de breda folklagrens teater. Under de första decennierna av 1900-talet fick industrialiseringen allt fler att flytta in till städerna och deras förorter. Det uppstod ett förströelsebehov, och filmindustrin såg sin chans.

I Enebyberg fick Byggnadsnämnden den 25 februari 1916 en skrivelse från August Henriks-son med anhållan "om tillstånd att å tomten No. 25 Kv. Höken uppföra en byggnad af trä att använda till biograf och samlingslokal." Bygglov beviljades och byggnaden uppfördes med adress Sturevägen 38 (nuvarande Österängsvägen). Före Folkets Hus' tillkomst användes biografen även som lokal för föreningsmöten, fester, dans och andra evenemang. Biografbyggnaden finns kvar och rymmer idag kontor och bostad.

I juni 1921 har J.F. Jansson (känd som Bio-Janne) övertagit verksamheten och byggt till med bl.a. källare som han använder till garage till den åkeri-och bussverksamhet som han också startat. I biolokalen fanns det träbänkar med uppfällbara ryggstöd och en liten estrad längst fram. Under stumfilmstiden fram till början av 30-talet framfördes pianomusik till filmerna, bl.a. av musikern Carl Ullváhn. 20-talets store cowboyhjärte var Tom Mix, en av Hollywoods bäst betalda stjärnor. Här hade stumfilmspianisterna tacksamma möjligheter att illustrera vilda ritter i djupa raviner, våldsamma pistoldueller med boskapstjuvarna och romantiska kärleksepisoder i ateljélampornas aftonljus.

Från 1925 fram till mitten av 40-talet drevs bion av Carl Fredrik och Lydia Dinnetz. Dottern Mary gifte sig senare med Gunnar Bäcklund från Trollhättan och de drev biografen fram till nedläggningen 1967. Den äldsta bevarade kassaboken avser året 1933 och där framgår att entrébiljetter sålts för kr. 9.119:88, chokladförsäljningen uppgick till 940:19 och intäkter av lokalhyror till 530:80. Mitt i föreställningen var det paus för omladdning av den enda projektorn. Då kunde man köpa kolar, choklad och pastiller av "chokladpojken" och också prata med kompisar och kolla in de snygga tjejerna och killarna. På 40-talet förnyas projektorbeståndet. Nu används två projektorer vilket eliminerar pausen. 1955 tillkom Cine-

mascope-utrustning.

År 1936 visade Enebybergs-Biografen totalt 68 långfilmer, bl.a Smålänningar (med Sigurd Wallén), Samvetsömman Adolf (med Adolf Jahr), Anna Karenina (med Greta Garbo), Kungen kommer (med Gösta Ekman), Kapten Blod (med Errol Flynn). Vuxenbiljetterna på 30-talet kostade 1:10 och matinébiljetter för barn 35 öre. På söndagsmatinéerna framträdde bl.a. Tarzan, Helan och Halvan, Fyrtornet och Släpvnagen på den vita duken. I mars 1937 fanns Pensionat Paradiset (med Thor Modéen, Julia Caesar, John Botvid) på repertoaren, länge omskriven och nedvärderad som "pilsnerfilmernas pilsnerfilm". När den 35 år senare visades i TV blev filmen en stor publiksuccé.

Under krigsåren var Edvard Persson-filmerna de stora publikdragarna. 1946 visades en svensk familjefilm som blivit en klassiker: Barnen från Frostmofjället. Men också några utländska klassiker: Att ha och inte ha (med Humphrey Bogart och Lauren Bacall), Klockan klämtar för dig (med Ingrid Bergman och Gary Cooper).

Kronblom - hans liv och leverne (med Ludde Gentzel som Kronblom) visades under flera utsålda föreställningar 1947. Säkerligen beroende på att delar av filmen spelats in i Enebyberg, bl.a vid Kaféet i vägkorsningen utanför bion. En av Ingmar Bergmans tidigaste filmer, Det regnar på vår kärlek, ingick också i repertoaren det året liksom Driver dagg, faller regn (filmsuccé med Alf Kjellin och Mai Zetterling). Senare Ingmar Bergman-filmer som Sommaren med Monika, Trots, Sommarnattens leende, Smultronstället hittade sin publik även i Enebyberg. Liksom Stromboli (med Ingrid Bergman), Bittert ris (med Silvana Mangano), Djungelboken, Linje Lusta, Blå ängeln, Afrikas drottning, Rampljus (där Charlie Chaplin svarar för manus, regi, produktion, medverkan och musik).

Men 1960-talet skapade nya nöjesvanor. Den medelålders och äldre publiken föredrog alltmer tv-soffan, och ungdomspublikens revir blev allt vidsträcktare. Närheten till storstadens hela nöjesutbud blev omöjligt att stå emot för de små lokal- och kvartersbiograferna. Ett tiotal biografier i Stockholms förorter tvingades stänga. Och på våren 1967 gick ridån ner för gott på Enebybergs-Biografen. Efter 51 år med Kärlek, Spänning, Humor, Sång och Musik.

Curt Strömblad

Anmäl din e-mailadress

Skicka gärna ett mejl till vår nya e-postadress **info@enebyberg.com** så vi kan komplettera vårt medlemsregister med er e-postadress.

“Har du bytt adress?”

Sänd din nya adress till:
Jan Löfgren
Slångränd 13
182 45 Enebyberg
info@enebyberg.com
08-758 77 84

Enebybergs Gårds Förening & Gårdsnytt

Enebybergs Gårds Förening
www.enebyberg.com
Bankgiro 529-2792

C/o Jan Olof Carlsson
Fenixvägen 5
182 46 ENEBYBERG

Redaktörer

Bengt Almgren
Kristian Lindblom

Tryck

Täbykopia AB
Täby